

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА ДЛЯ ОЦІНКИ ДОСТОВІРНОСТІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ В УКРАЇНІ

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. практику Європейського Суду з прав людини (далі у тексті – ЄСПЛ або Суд) названо джерелом права в Україні. Наведений законодавчий підхід дає підстави стверджувати, що не лише висновки ЄСПЛ, які є констатацією порушення чи відсутності порушення тієї чи іншої гарантії прав людини, закріпленої у Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. (далі у тексті – Конвенція), а й мотиваційна частина рішень ЄСПЛ можуть бути застосовані у кримінальних провадженнях в Україні, як нормативний взірець для оцінки достовірності доказів. Практика ЄСПЛ може бути критерієм для оцінки достовірності доказів і в інших випадках, не лише пов'язаних з тими обставинами, за яких ЄСПЛ визнає порушення ст. 6 Конвенції.

ЄСПЛ у своїх провадженнях, зокрема, за заявами про порушення ст.ст. 2, 3, 5, 8 Конвенції, здійснює оцінку, як допустимості [1, п. 78; 2, п. 89], так і достовірності [1, п. 79-85; 3, п. 176] доказів. На підтвердження сказаного можна навести такі цитати з рішень ЄСПЛ: «...оцінка доказів і встановлення фактів є прерогативою Суду, і саме Суду належить визначити доказову цінність наданих документів» [1, п. 78]; вивчивши гарантії, що супроводжували оцінку допустимості і достовірності доказів, про які йде мова, характер і ступінь презюмованого примушування і використання матеріалів, отриманих шляхом секретної інформації, Європейський Суд приходять до висновку, що в цілому провадження у кримінальній справі не суперечило вимогам принципу справедливого судового розгляду [2, п. 104].

Оцінюючи докази на предмет їхньої достовірності ЄСПЛ демонструє певні стандарти, які, можуть і повинні застосовуватися національними судами, зокрема й у кримінальних провадженнях в Україні. Перш за все, це стандарт доказування «поза розумним сумнівом» [4, п. 282]. Сам ЄСПЛ під стандартом доказування «поза розумним сумнівом» розуміє, що доведення має впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою» [5, п. 43]. У кримінально-процесуальній літературі обґрунтовують, що стандарт доказування «поза розумним сумнівом» дорівнює стандарту «достовірність» [6, с. 23-26].

Вивчення практики ЄСПЛ дає можливість виділити такі складові стандарту доказування «поза розумним сумнівом». По-перше, це вимога щодо можливості перевірити джерело доказів. «Суд завжди визнавав порушення підпункту *d* пункту 3 статті 6 там, де судові вироки базувалися на свідченнях анонімних свідків, яких не можна було допитати представникам захисту (*Костовські проти Нідерландів* (1989), *Віндіш проти Австрії* (1990) і *Саїді проти Франції* (1993)), однак у випадку, коли анонімним свідком був полісмен, порушення визнано не було (*Ван Мехелен проти Нідерландів* (1996))» [7, 28].

По-друге, це вимога достатності доказів, яка виявляється у кількох аспектах. Оцінюючи докази у своїх провадженнях, ЄСПЛ за одних обставин визнає їх достатніми для підтвердження скарг заявника про порушення його права [5, п. 44]; за інших – недостатніми: «явна необґрунтованість скарги» як однієї з підстав, за якою ЄСПЛ в багатьох випадках визнає їх неприйнятними, означає, що заявник не підтвердив відповідними доводами чи доказами порушення його прав, гарантованих Конвенцією» [8]. Як зазначають дослідники, ЄСПЛ не обмежує ні сторони в можливості подання доказів, ні себе в можливості їх оцінювати [8].

По-третє, це вимога об'єктивної узгодженості доказів, про що свідчать такі фрагменти з рішень ЄСПЛ: «якщо виникають сумніви в достовірності певного джерела доказів, то відповідно його необхідно підтвердити доказами, отриманими з інших джерел» [9, п. 49]; кілька недатованих документів, на яких ґрунтуються вимоги цього документа, не відповідають іншим доказам, наданим у матеріалах справи. Ніякого пояснення не було надано ні стосовно того, чому такі важливі документи ... не були зібрані раніше, ні чому додані заяви льотчиків суперечать їхнім же показанням, які вони ... дали раніше. Не зрозуміло, чому цей документ, який побачив світ у травні 2004 р., був переданий Суду і другій стороні лише в жовтні 2004 р. Тому Суд буде ставитися до його змісту з обережністю [3, п. 176].

Вимагаючи узгодженості доказів, ЄСПЛ водночас заперечує проти того, щоб така узгодженість була інспірованою органами державного обвинувачення. Наприклад, «Суд вважає дивовижним той факт, що через два роки після подій заявник і С. дали досить докладні показання, які, на думку слідчого, не містили ніяких розбіжностей або суперечливих моментів. Такий ступінь узгодженості між показаннями заявника і співобвинуваченого в його справі дають підстави для підозри, що їхні пояснення було ретельно скоординовано. Проте, національні суди вважали такі детальні показання незаперечним доказом їхньої достовірності і використали їх як підставу для визнання заявника винним у вчиненні злочину 1998 року» [10, п. 79].

Проте, останнім часом намітилася тенденція відступу ЄСПЛ від стандарту доказування «поза розумним сумнівом». Про це повідомила у своєму виступі на IV міжнародному форумі з практики Європейського суду з прав людини, який відбувся у Львові 27-29 листопада 2015 р., суддя ЄСПЛ від Грузії Нона Цоцорія. У рішенні «Сінсївадзе проти Грузії» ЄСПЛ визначив, що у справах про корупційні правопорушення замість стандарту «поза розумним сумнівом» допустимо послуговуватися нижчим стандартом – «можливості вчинення злочину». Оскільки, цей стандарт є нижчим, ніж стандарт достовірності доказів, передбачений українським національним законодавством, то вважаю, що такий нижчий стандарт не повинен застосовуватися у кримінальних провадженнях в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Решение ЕСПЧ по делу «Исмаилов и другие против России» от 26 ноября 2009 г. (жалоба № 33947/05) // Университет Миннесоты. Библиотека по правам человека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www1.umn.edu/humanrts/russian/euro/Rismailovcase.html>.

2. Case of Bykov v. Russia, 10.03.2009 (application №4378/02) [GC] п. 89 // European Court of Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-91704#{"itemid":\["001-91704"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-91704#{).

3. Дело Исаевой против России, Юсуповой против России и Базаевой против России // Правовая инициатива по России [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.srji.org/resources/search/7/>
4. Case of Avsar v. Turkey, 27.09.2011, (application no. 31511/07) // European Court of Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107102pdf>.
5. Рішення ЄСПЛ у справі "Кобець проти України" від 14 лютого 2008 року (заява N 16437/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_320.
6. Безносюк А.М. Доведеність поза розумним сумнівом та достовірність як стандарти доказування у кримінальному процесі України / А.М. Безносюк // Судова апеляція. – 2014. - №3. – С. 23-26.
7. Донна Гом'єн Короткий путівник Європейською Конвенцією з прав людини. – 1999. – 78 с.
8. Афанасьев Д.В. Особенности доказывания в Европейском Суде по правам человека // Журнал Российского права. – 2009. - №11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://echr.in/ARTICLE/GRP-2009-11.html>.
9. Рішення ЄСПЛ у справі «Луценко проти України» від 18 грудня 2008 р. (заява N 30663/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_458.
10. Рішення ЄСПЛ у справі "Яременко проти України" від 12 червня 2008 р. (заява N 32092/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_405.

Денисовський М. Д.

викладач, Галицький коледж імені В'ячеслава Чорновола,
ад'юнктура ЛьвДУВС

Науковий керівник: професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
ЛьвДУВС, д.ю.н., професор, **Захаров Василь Павлович**

ЗАХИСТ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ В КОНТЕКСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Конституція України проголошує найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканість та безпеку [1]. Успішна реалізація механізму забезпечення захисту прав людини, що закріплений у конституційних нормах, залежить не лише від удосконалення системи правоохоронних органів, а й від належного правового регулювання процесу судочинства в цілому. Насамперед, означене завдання стосується забезпечення права на захист неповнолітніх. І це з тих причин, що у контексті євроінтеграційних процесів в Україні здійснюється внесення якісних змін до національного законодавства, з врахуванням міжнародних стандартів, з питань охорони прав неповнолітніх, формування нових гарантій їх захисту, зокрема у